

Раман МАТУЛЬСКІ:

Сённяшні герой рубрыкі “Мая школа” двойчы ўвайшоў у адну... бібліятэку. Адно што называлася яна па-рознаму. У 1983 годзе, скончыўшы факультэт бібліятэказнаўства і бібліяграфіі тагачаснага Мінскага інстытута культуры (а перад гэтым бібліятэчнае аддзяленне Самборскага культурна-асветніцкага вучылішча (Львоўскага вобласць, Украіна)), 22-гадовы хлопец прыйшоў працаваць у “Ленінку”. І ніхто тады нават не мог падумаць, што праз 20 гадоў ён вернецца ўжо ў Нацыянальную бібліятэку Беларусі ў якасці дырэктара. Тады, у пачатку 80-х, наперадзе ў яго былі аспірантура, абарона кандыдацкай і доктарскай дысертацый, працяглая выкладчыцкая работа, дэканства на факультэце бібліятэчна-інфармацыйных сістэм БДУКІМ і... мноства кніг, якія суправаджаюць яго ўсё жыццё.

Наш госьць — доктар педагогічных навук, прафесар, дырэктар Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Раман Сцяпанавіч Матульскі.

помню яе імя, але вось зараз расказваю — і вобраз першай настаўніцы стаіць перад вачамі.

— **Можа, і па начах настаўнікі сніліся?**
— Калі і сніліся, то толькі настаўнікі нямецкай мовы (смяецца) у кашмары пра нямецкую граматыку. А ў прычыпе, для мяне школа не была цяжкім выпрабаваннем. Я не быў суперстараным вучнем, хаця кожны год заканчваў з граматамі — вучыўся па-рознаму, але з задавальненнем. Канечне, заўсёды было хацелася паганяць у футбол, чым пасядаець над падручнікам, але і працэс вучобы не выклікаў душэўнага супраціўлення.

— **А ўсё ж якім прадметам аддавалі перавагу?**
— Мне больш падабаліся родная мова і літаратура, гісторыя. А вось дакладныя навукі былі не зусім мае, хаця

мы з сябрам вельмі паспяхова займаліся аэра- і суднамадэляваннем. І ўсе былі ўпэўнены, што я пайду менавіта па інжынерна-канструктарскай спецыяльнасці. Займаўся мы гэтым абсалютна самастойна, без аніякіх краўнікоў і гуртоў. Як бацька скажу так: сёння мы надта шмат увагі ўдзялялі арганізацыі часу дзцяцей: як бы гэтак арганізаваць, каб у дзіцяці не было ніводнай вольнай хвілінкі, вельмі часта вырашаем за дзцяцей і прапаноўваем ім пэўны, правільны на нашу думку, шлях развіцця.

Зараз існуе мноства часопісаў і газет (не гавораць ужо пра інтэрнэт, на які ўсе нарываюць), дзе можна знайсці рэкамендацыі па канструяванні, а ўжо што гаварыць пра мадэль караблёў і самалётаў, якімі літаральна завалены ўсе магазіны. У мой час такога не было, і, відаць, менавіта ў гэтым была самая важная асаблівасць: дзіця, як ручаёк, павіна прабівацца самастойна і шукаць сваю дарогу. І не заўсёды пракладзеная “шаша” — гэта шлях да шчасця. Чым больш складаная гэтая сітуацыя, тым больш чалавек эсперыментуе і мае магчымасці знайсці самога сябе. Дзятчынства — час бясконага пошуку. Вельмі часта даводзіцца чуць, што дзіця вучылі ў школе, потым у інстытуце, малады чалавек атрымаў, напрыклад, тэхніч-

ную спецыяльнасць і стаў... пэтам ці артыстам. Добра і камфортна ісці па падрытаванай брукаванай дарозе: бацькі некуды вадзілі і накіроўвалі, а душа цягнулася да іншага. На маю думку, у дзятч тэрба фарміраваць больш адказнасці пры значнай унутранай свабодзе — выхоўваць здольнасць прымаць рашэнні і адказваць за свае ўчынкi нават у дзіцячым узросце. А то часта атрымліваецца так, што ўвесь час мы думаем і прымаем рашэнні за сваіх дзятчэй (як бацькі сказалі, так яны і зрабілі), а потым абураемся, што моладзь не ў стане адказаць за свае дзеянні. А тут — раптам! — з’яўляецца жонка, а потым і свае дзеці, а чалавек не ў стане адказаць нават за самога сябе, не кажучы ўжо пра сям’ю.

— **Каго з тых, з кім сустракаліся ў жыцці, вы можаце назваць сваімі Настаўнікамі?**
— Настаўнікі ідуць побач з намі праз усё жыццё. І гэта не толькі тыя, хто вучыў чытаць і пісаць. У маім жыцці было досыць многа людзей, што адыгралі лёсавызначальную ролю. І падчас вучобы ў вучылішчы, і потым у інстытуце, і ў аспірантуры. Я з надзвычайнай цеплынёй успамінаю сваіх Настаўнікаў. Да паступлення ў тагачасны Мінскі інстытут культуры я ніколі не вучыўся беларускаю мову. І мне панцавала, бо маёй першай настаўніцай беларускай мовы была Вера Сямёнаўна Адамовіч, жонка пісьменніка Алеся Адамовіча. А яшчэ з намі займаўся прафесар Мікалай Міхайлавіч Грынчук — чалавек-легенда, які, выкладаючы літаратуру, выкладаў жыццё.

Калі я без роду і племені на рубяжы 80—90-х гадоў прыехаў у Маскву ў аспірантуру, лёс падараваў мне ў якасці навуковага кіраўніка прафесара Юрыя Мікалаевіча Сталярова — вучонага з сусветным імем. Для мяне яго ўплыў быў вызначальным, бо гэты чалавек навучыў мяне быць годным вучоным, пад яго кіраўніцтвам у найскладанейшы час я напісаў і абараніў дысертацыю.

Тады, у Маскве, адбылося пераасэнсаванне многіх рэчаў. Напрыклад, я даведаўся пра цану хлеба: тры гадзіны на марозе прастаяў у чарзе ля гастронама № 1, каб купіць адну буханку. Гэта быў той час, калі некаторыя ішлі ў “бізнес”, вазілі ў Польшчу шкарпэткі, але Юрый Мікалаевіч настаяў, каб я дапісаў дысертацыю і абараніў яе — адштурхнуў мяне, і я фактычна ўскочыў на прыступку адходзячага цягніка. Прыйшлося абараняць кандыдацкую ў доктарскім свеце: іншых варыянтаў папросту не існавала, бо калі б я не паспеў абараніцца ў тым, яшчэ савецкім, вучоным свеце, невядома, ці змог бы абараніць дысертацыю ўвогуле — грошай на аплату абароны ў іншай дзяржаве, якой пасля знікнення СССР стала Расія, ні ў мяне, ні ў інстытута, які мяне накіроўваў у аспірантуру, не было.

Яшчэ адным чалавекам, які адыграў вельмі значную ролю ў маім (і не толькі ў маім) лёсе, стала былы рэктар сённяшняга Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтва, доктар педагогічных навук, прафесар Ядвіга Дамінікаўна Грыгаровіч. Менавіта з не лёгкай рукі ў 1998 годзе я стаў інфармацыйна-бібліятэчна-інфармацыйных сістэм. Педагог-прафесіянал, яна доўгі час вяла мяне па жыцці і вучыла. Нават сёння я карыстаюся яе напісанымі правіламі кіравання, успамінаючы, які яна спраўлялася з універсітэтам.

— **У 1983 годзе вы прыйшлі працаваць у Дзяржаўную бібліятэку БССР імя У.І.Леніна. Ці думалі тады, што праз нейкіх 20 гадоў узначаліце гэтую ўстанова?**
— Хоцце верце, хочаце — не,

але бываюць прарочыя словы і дзеянні. У пачатку 80-х у мяне такога і ў думках нават не было. Тады ў бібліятэцы дзейнічаў савет маладых спецыялістаў, які адночы праводзіў, як казалі б сёння, дзелавую гульнію “Калі б я быў дырэктарам бібліятэкі...”. Менавіта тады я ўпершыню “прымераў” на сябе ролю дырэктара. Мала таго, у архіве захаваўся матэрыялы пра гэта, і, калі я стаў дырэктарам бібліятэкі, супрацоўнікі абнаrodвалі тагачасныя матэрыялы і насценгазеты, якія мы рыхтавалі.

— **Вы адзначылі, што неахвотна вучылі нямецкую мову ў школе. Відаць, успаміналі пра гэта, калі выязджалі на стажыроўкі ў ШВА, Польшчу, Германію, Галандыю?**
— Усе, хто вучыўся ў савецкай школе, добра разумелі, што гэта быў самы цяжкі прадмет, які нельга было ні зраўнець, ні вывучыць, бо ён у тры разы цяжэй чым не быў звязаны з рэаліснасцю. Можна было проста вызубрыць і потым паспяхова пра гэта гаварыць. А з-за таго, што я быў вельмі прагматычным, аддаваў перавагу тым ведам, якія магчыма прымяняць на практыцы, стаўленне да нямецкай мовы было адпаведнае.

З намі праз усё жыццё!

А вось калі я рыхтаваў дысертацыю, сутыкнуўся з тым, што значная частка крыніц па статыстыцы была на нямецкай мове, мне нічога не заставалася, як яе вывучыць. Тут была моцная матывацыя: я мог прымяніць веды на практыцы. Канечне, я вельмі ўдзячны Інтытуту Гётэ, які таксама аказаў неацэнную дапамогу ў вывучэнні нямецкай мовы: я быў першым беларускім стыпендыятам інстытута, якога накіравалі вывучаць нямецкую мову ў Германію.

— **Вы шмат у чым былі першым. Гэта была ўнутраная ўстанова на пiдарства?**
— Я ніколі не ставіў сабе такой задачы. Проста так атрымлівалася: вельмі хацелася выканаць сваю работу добра. Бо калі вельмі нечага хочацца, гэта абавязкова атрымаецца. І таму я прыкладаў максімум намаганняў, і ў мяне ўсё атрымлівалася.

— **Адно са сваіх кніг “З мінулага ў будучыню. Бібліятэка Беларусі” вы прысвяцілі бацьку. Наколькі бацькі ўплывалі на ваша развіццё і станаўленне?**

— Для кожнага мужчыны бацька — гэта чалавек, які фарміруе сістэму каштоўнасцей, характар, стварае яго асобу. І бацька ў поўным сэнсе гэтага слова стварыў мяне. Мой бацька, Сцяпан Фёдаравіч, быў інтэлігентам у душы. Калі ў мае студэнцкія гады ён прыязджаў у Мінск, першым месцам, куды мы з ім накіроўваліся, быў тэатр. Бацька заўсёды быў прыхільнікам літаратуры, тэатра, песні. І мае імкненне стаць бібліятэкарам і вучыцца далей бацькі падтрымалі і гатовы былі, як кажуць, зняць дзеля гэтага апошнюю кашулю. Маці, Сцяпанія Томаўна, — добрая жанчына, якая ўкладвала і, дзякуй богу, і дасюль укладвае душу ў мяне і нашу сям’ю.

— **Як адрагавалі бацькі на ваша рашэнне вучыцца далёка ад дома?**

— Я быў адзіным дзіцем у сям’і. Сям’я па тагачасных мерках была досыць забяспечанай, і, відаць, калі б я застаўся дома, жылося б мне значна лягчэй. Але бацька не перашкаджаў, і я паехаў мэрануць па інтэрнату і чужых кватэрах, але пры гэтым вучыцца.

— **Ці выкарыстоўваеце вы ў сваёй сям’і набыты народнай педагогікі, пры дапамозе якой выхоўвалі вас?**

— Самы дзейсны, на маю думку, прыём народнай педагогікі — навучанне праз перайманне. Для дзіцяці бацькі — ікона, на якую яны гатовы маліцца дзень і ноч і абсалютна неасэнсавана капіраваць усё іх дзеянні. Менавіта ўсе! Калі мы, дарослыя, нешта робім не так, але хочам, каб дзіця рабіла добра, усе высокія педагогічныя прыёмы будуць марнымі. Калі бацька глядзіць футбол, маці не адрываецца ад серыяла, заклацаць дзіця чытаць — занятак бессэнсоўны. Таксама як і абсалютнае глупства ў пракурнай кватэры з цыгарэтаў у руцэ чытаць лекцыю аб шкодзе курэння. Тэрба рабіць так, каб нават адваротны бок вашага жыцця быў прыдатны для пераймання вашымі дзятчымі. А ўсё астатняе — другаснае. Асновы светаўспрыняцця чалавека закладаюцца задоўга да таго, як ён пойдзе ў школу. Менавіта ў сям’і фарміруецца паняцце пра дабро і зло, пра тое, што правільна і што няправільна. А ўсё астатняе — гэта навашванне ўпрыгожванняў і гірлянд на ёлку. Я не прынімаю годнасці настаўніка. Як толькі людзі кажуць, што ім нехта нешта вываваць, а яны нікому нічога, іх можна лічыць страчанымі для грамадства: нічога добрага з такога чалавека не будзе. Калі мы хочам мець добрых дзятчэй, мы павіны ўсваядоміць, што чужыя дзятчэкі ці цётка ў садку або школе не змогуць так клапаціцца пра дзіця, як бацькі. Педагогі шмат у чым могуць дапамагчы, але не ў стане замяніць маці і бацьку. І нават самая лепшая і высякародная праца выхавальнікаў і настаўнікаў дасць вынікі толькі тады, калі першымі выхавальнікамі будуць бацька і маці — менавіта ў такім тандэме, а не паасобку.

— **У вас двое дзятчэй. Чым яны займаюцца, ці пайшлі па вашых следках? Ці быў у вас нейкі адметны падыход да іх выхавання?**
— Я лічу, што дзятч пайшлі па маім шляху: яны скончылі ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі і таксама працуюць у інфармацыйнай сферы.

Сына я стараўся выхоўваць мужчынам, у строгаці. І лчу, што гэта правільна. Каб прывуліць і аблашчыць, ёсць маці і бабулі. А роля бацькі — ганяць скразняк у парніку, каб паветра не застоўвалася (смяецца).

Мая жонка Тамара родам з Мінска. Мы рана ажаніліся, і сын нарадзіўся, калі мы яшчэ былі студэнтамі (uvoгуле, у нас гэта, відаць, сямейная традыцыя, бо і бацька мой таксама рана ажаніўся, і потым мне не было чаго сказаць сыну, калі ён вырашыў заняць шлобо пасля заканчэння ўніверсітэта).

Калісьці мы з Тамарай дамівіліся: калі першым народзіцца сын, называць буду я, а дачку назаве яна. Першым нарадзіўся сын. Сапраўды, нейкая настальгія і цяга да каранёў прысутнічае заўсёды, і каб захаваць гэтыя карані, мы абралі прыгожае ўкраінскае імя Тарас (можа, каб я жыў на бацькоўскай зямлі, дзятч насілі б больш

урбаністычныя імёны), а калі нарадзіцца дачка, жонка вырашыла працягнуць традыцыю — так у нас у сям’і з’явілася Аксана.

У нас ніколі не было раскошы, а станаўленне сям’і прыпала на гады перабудовы. І дзятч заўсёды бачылі нас за работай (і за навуковай таксама, бо і яна карміла). Таму калі Тарас хацеў адразу на першым курсе пайсці працаваць, я яму гэта забараніў, параіўшы найперш навучыцца вучыцца, набыць вопыт, а потым ісці працаваць. Аднак ужо да заканчэння ўніверсітэта ён меў прафесійны вопыт і стаж работы па спецыяльнасці.

Я імкнуўся выхоўваць у іх самастойнасць і адказнасць за прыняцце рашэнняў і іх вынік. І тады не тэрба быць строгім, патрабавальным. Напрыклад, мы ніколі не правяралі ў дзятч дамашнія заданні: зрабіў — добра, не зрабіў — атрымаеш адпаведную адзнаку. Калі тэрба разбудзіць раней, каб паспеў вывучыць ці паўтарыць верш — калі ласка, разбудзіць, але нагадваць нешта зрабіць ці правяраць выкананае — даруў божа. Чалавек з маленства прывыкае самастойна прымаць рашэнні і разумее, што ніхто іншы: ні тата, ні мама, ні настаўніца — не маюць дачынення да наступстваў тваіх рашэнняў. Канечне, тады і слёзы больш горкія, але і радасць саладзейшая.

— **Вы працуеце сярод кніг. Ці ёсць у вас дамашняя бібліятэка?**

— Бібліятэка ёсць, але невялікая. Гэта звязана найперш з прафесійным усведомленнем таго, што ўсё кнігі сабраць немагчыма. Па-другое, гэта немытазгодна, бо кніга ў дамашняй бібліятэцы — нібы пад арыштам: калі да кнігі не звяртаюцца, яна становіцца мёртвай. У маёй уласнай бібліятэцы толькі тая кнігі, без якіх жыць нельга: якія патрэбны па прафесійнай дзейнасці і, безумоўна, кнігі для душы. Калі я, пагартыўшы новую кнігу, разумю, што ў найбліжэйшы час яна мне не спатрэбіцца, — а ў мае рукі трапіла мноства самых розных кніг — даю магчы-

масць гэтай кнізе актыўна жыць і перадаю яе ў фонд на-шай бібліятэкі.

— **Ці ёсць у вас іншыя хобі, акрамя калекцыянавання фільмаў на біблейскую тэматыку?**

— У розныя перыяды жыцця ў мяне былі розныя захапленні: я збіраў маркі, грошы (на гэтую калекцыю час ад часу кваліфіка жонка, бо на апошніх старонках альбома захаваны сапраўдныя сучасныя купюры)... але, як кажуць, не зачэпіла.

Мае хобі больш рэалістычныя. Люблю паганяць на веласіпедзе, паньраць з ластамі, майстраваць.

— **І што са змайстраванага вамі з’яўляецца самым значным?**

— Вялікі гасцявы стол на дачы, чатыры з паловай метры ў даўжыню. Гэта, відаць, адна з самых грунтоўных рэчаў, якія я зрабіў. Стол “ўведзены ў прамысловую эксплуатацыю” і вытрымаў усё ўскладненні на яго нагрукі.

Вельмі любіць прымаць гасцей, і з гэтым звязана яшчэ адно маё хобі: любіць гатаваць. Але я тут спецыяльна ў буйных формах: на дачы ў мяне ёсць вялізны 12-літровы казан, у якім гатуецца амаль усё. Ды і ў гарадской кватэры традыцыйна прытрымліваюся буйных форм: напрыклад, сваякі і знаёмыя часта кажуць, што калі свінных плячэй не будзе, і тэ і сваята не будзе таксама.

— **Што любіце рабіць у вольны час?**

— У мяне амаль няма вольнага часу. Дарэчы, калі ў цябе з’яўляецца лішні час, значыць, ты прыпыніўся. Але тэрба жыць і атрымліваць асалоду ад жыцця і любімых заняткаў, нават калі для гэтага не так многа часу.

— **Валікі дзякуй за размову. Плёну вам у навуковай і грамадскай дзейнасці, сямейнага шчасця, дабрабыту і здароўя.**